

Надія ПАВЛЮК

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри української та зарубіжної літератур.
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського».
м. Одеса, Україна*

РОМАН О. ГОНЧАРА «БЕРЕГ ЛЮБОВІ»: СПЕЦИФІКА МАРИНІСТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ

Творча спадщина Олесья Гончара – яскрава сторінка не лише української, а й світової літератури. Кожен твір митця – «...органічний, духовно-патріотичний історизм, шукання точок опору в народному досвіді, вироблених упродовж віків моральних цінностей» [4, 7].

Олесь Гончар – дійсно одна з найвизначніших постатей української літератури, обдарований письменник, творчість якого проаналізована досить глибоко, однак у сучасних умовах вона знову актуалізується і потребує нового прочитання, хоча науковий спектр досліджень художньої спадщини Олесья Гончара характеризується рядом монографій, статей та розвідок М. Гуменного, М. Наєнка, М. Жулинського, О. Галича тощо.

Берегом високого гуманізму, берегом вічних прагнень, берегом людяності можна назвати неймовірну розповідь Олесья Гончара про невгамовного трудівника та тогочасну молодь у романі «Берег любові».

Мета статті – дослідити особливості мариністичної символіки у романі Олесья Гончара «Берег любові».

Олесь Гончар під час написання роману «Берег любові» прагнув творити за законами краси, реалізуючи естетичне бачення через призму власного сприйняття, аналізуючи вчинки, характери героїв, вдаючись до авторських відступів і ремарок: «Розробляючи естетичне тло, письменник кожного разу збагачував свою художню палітру якимись незнаними досі новозмінами, що відбивають внутрішні перетворення, яких зазнає сам стиль Гончара, пристосовуючись до вимог доби, прагнучи найвідповіднішої формули художнього впорядкування світу, шукаючи нових співвідношень між думкою й почуттям, реалістично-психологічними та романтично-ліричними компонентами...» [6, 216].

«Берег любові» – визначне художнє явище в українській романістиці» [6, 126], у якому значне місце відводиться концепту моря. Він є важливим складником художньої структури роману. Варто зазначити, що твір Олесь Гончара важко назвати суто мариністичними, однак образ моря у ньому все ж таки є центральним і простежується впродовж усього розгортання сюжету.

Роман «Берег любові» базується на оповіді про долю старого майстра вузлов'язи з парусника «Оріон» (реальне вітрильне судно «Товариш») Андрона Ягнич та його племінниці медсестри Інни Ягнич. Дівчина із Кураївки захоплюється красою минулого, переймається прийдешнім, перебуває у постійній взаємодії із мистецтвом, що окриляє, надихає та допомагає розрадити невдале кохання (римський співець Овідій у свідомості дівчини є духовним побратимом): «Зовсім реально, наближаючись до цих берегів, морем ішов він, той самий Назон. Невагомий, у своїй довгій римській одежі, в сандаліях із поворозками неквапом іде місячною доріжкою, ступаючи просто по її мерехтливій поверхні. Подорожній, із Вічного міста – у вічне вигнання» [2, 114].

Море здавна приваблювало до себе людей. Це велика стихія, яка обдаровує людину і водночас, таїть у собі небезпеку. Саме з цієї, дещо амбівалентної позиції, звертались поети і письменники до зображення морського простору. Романтичний образ моря оповитий безмежним сумом, чарівною загадковістю, буремною нестриманістю і непокірністю.

Море у митця – це досить багатопланове явище. Це не просто водний простір, це також і все, що його оточує, що безпосередньо з ним пов'язано. Мариністичні описи у романі О. Гончара «Берег любові» є своєрідним тлом для розвитку подій, за допомогою яких письменник порушує низку соціальних, психологічних, філософських проблем, що й дає привід віднести їх до відповідних жанрових різновидів. Дійсно, Олесь Гончар майстерно використовує слова-символи, які налаштовують на сприйняття цілісного образу – образу моря. Це такі слова як «палуба», «рейс», «простір», «хвилі», «марс», «вітрила», «шумовиння», «вітрильник», «судно» тощо; помітною також є специфічна лексика моряків, яку вживає персонаж твору Андрон Ягнич («бізань», «грот», «гаша», «огон», «люверс», «гарда ман» та ін.). Крім того, працюючи над «Берегом любові», О. Гончар не раз був у морехідних училищах, радився з майстрами на вітрильниках, що підтверджує достовірність відтворених подій.

Олесь Гончар різнобічно зображує море у романі «Берег любові»: воно то темне, чорне, грізне («Під час штормів особливо відчуваєш, які під тобою глибини, яка товща тьми» [2, 98]), то світле, сліпуче і лагідне («...на всі сторони

світу – фантастична сліпучість. Ніде такої не побачиш, як серед цих меридіанських вод о такій порі, опівдні. Від світла ріже в очах. Простір без будь-яких меж: стільки сяєв, а вітру нема» [2, 69]). Воно є джерелом натхнення для поетів і місцем загибелі дітей Ягничача... Таке воно – море у Гончара.

В аспекті порушеної проблеми слід згадати концепцію так званого «поетичного комплексу моря» [7, 577], згідно з яким, з одного боку, море з його безмежністю, величністю, волелюбністю є об'єктом безпосереднього зображення, а з іншого – описується не власне море, не стільки воно, а дещо з морем пов'язане, але значно більш ширше і глибше, ніж просто море. Саме у цей момент море стає глибинним символом, функціональне навантаження якого – дуже важливе.

За С. Аверинцевим, «смысл символу об'єктивно здійснюється не як наявність, а як динамічна тенденція: він не даний, а заданий. Цей смысл, строго кажучи, неможливо розтлумачити, зводячи до однозначної логічної формули, а можна лише пояснити, співвідносячи з наступними символічними зчепленнями, що підведуть до більшої раціональної якості, але не сягнуть чистих понять <...> смислова структура символу багатозарова і розрахована на активну внутрішню роботу реципієнта» [1, 179-180]. Тож, через символ подається цілісність світу, який пізнають герої, перебуваючи в річищі філософських та естетичних пошуків.

Героям роману Олесь Гончара дуже близьке море, в ньому вони знаходять спокій для своєї душі. Образ моря в аналізованому творі подається з двох ракурсів – із землі, тобто узбережжя, і власне з морської глибини. У зв'язку з цим «Берег любові» – назва цілком символічна: це місце, де тебе чекають і люблять. Саме так назвала свою пісню Інна Ягнич, молода поетеса з Кураївки, яка місячної ночі марила Овідієм і мерехтливою доріжкою над морем: «Коли сходить місяць і поволі виникає вона із перламутрів нічної води, із тьми й мерехтіння, найгаласливіші крикуни примовкають, і дівчата ще ближче туляться до своїх водолазів, погляди їхні в задумі вбирають місячні марева, бо це ж настала та мить особлива, коли, здається, сама природа завершує своє одвічне таїнство творення» [2, 53]. Для зображення моря як символу єднання закоханих Олесь Гончар змальовує морський пейзаж літньої місячної ночі, використовуючи епітети «сяючий», «свіжий», «білий» та ін.

Крім того, варто зауважити, що узбережжя – це реальна просторова локація, яка набуває символічного навантаження, реалізуючись у глибинний символ чекання. Тут кораблі ненадовго зупиняються, відпочивають і знову йдуть, залишаючи надію на наступну зустріч. Двійник «Оріона» на березі –

яскраве тому підтвердження. Виконаний з майстерністю і любов'ю, корабель, який також є мариністичним символом, ніби от-от зірветься з якорів і попливе, але, як і старий Ягнич, не може цього зробити. Символічним є епізод прощання моряка з морем, з його родиною.

Цікавими виступають образи дельфінів, які символізують у романі душі дітей: «Часом якась просто химерія на нього находила, здавалось: А може, то його потоплі під бомбами діти, здобувши іншу подобу, стали там, у підводді, веселими дельфінятами й далі живуть, принатурившись до іншого, до водяного життя?» [2, 67]. Згідно з давніми морськими легендами дельфінів вважали перевтіленими душами загиблих мореплавців за їхню невтомну жагу рятувати людей. Вони пов'язують небо і море, світ мертвих і живих, є своєрідними посередниками для спілкування з мертвими: «Їй-же-ей, саме так, зовсім по-дитячому всміхались Ягничеві під час рейсу дельфіни, коли, граючись за бортом, радісні та щасливі, вистрибували до сонця з води» [2,76].

Символічно перегукуються у романі образ моря і образ степу. Досліджуючи творчість Ю. Яновського, О. Гончар зазначав: «Давно помічено, що степові люди мають вроджений потяг до моря, з дивною силою воно заваблює степовика, заповнює своїм простором, морською далеччю. Хай навіть не бачення ще вимріяне, вже непокоїть, кличе... Дехто в цьому схильний вбачати поклик інстинкту, таємничий поклик предків, вияв містичної туги людини за чимось незвідним...» [3].

І море, і степ однаково безкраї, у народнопісенній творчості до поля вживається постійний епітет «широке» («Через поле широке»), а до моря – «широке», «синє» («Ой по морю, морю синьому», «Ой по синьому морю»). І море, і степ годують людину, вони є місцем їхньої невтомної праці. Коли повіває вітер, то поле хвилюється, як море: «Пшениці найкращих сортів – «аврори» та «кавкази» – стоять між лісосмугами справді як море золоте» [2, 85]. І насправді, поле, як море, може стати справою життя, облагородити дух людини у боротьбі з суховіями і «курою»... «У співвіднесенні образів моря і степу, моряка і степовика, зокрема у романі «Берег любові», домінантним є образ берега любові як утілення взаємозв'язку людини, роду, народу із природним універсамом» [5, 81]. Взагалі, море – образ матері, навіть важливіший, ніж земля, але, крім того – це символ перетворення та відродження. Однак в аналізованому романі стежка від морського узбережжя веде на берег батьківщини, до отчого порога. Саме тому поруч із символічним золотим кольором, який передає забарвлення пшеничного моря, курганів зерна, що сяють сухим золотом, соняшників, «...що світять на море

золотими кронами» [2, 135] та символізують невтомну працю хлібороба, виступають і різні відтінки блакитного і синього: ясна блакить безхмарного неба, яка виступає символом безкрайності, безмежності, чистоти і невинності; безмежна блакить моря, яка асоціюється з вічністю, стихійністю, а також мріями і сподіваннями Ягничача; блакитні потужні спалахи блискавки, яка об'єднує і небо, і море, і надбережжя.

Тож, два кольори, які домінують у романі «Берег любові», – синій та жовтий – використовуються письменником не тільки для передачі зовнішніх ознак предметів, а й для створення багатогранності образів, закладення в них певного символічного навантаження.

Для Андрона Ягничача, людини, яка носить у собі «Оріон», з морем пов'язане все життя, і він не мислить себе без нього: «Вітрила та простір – це, Інко, таке, що, хто раз його звідав, той уже навіки там» [2, 155]. Для Ягничача океан – цілий світ, так само як поле для Сави Чередниченка: «Коли йдеш уночі крізь океан, то враження таке, ніби йдеш крізь всесвіт, крізь простір вічної матерії, вічного буття. І ніде, як у рейсі, серед тьми, серед безмежжя вод, ніде не відчуєш так свій зв'язок з усім безконечним і суцільним...» [2, 150]. Герой роману переносить усі випробування надзвичайно мужньо. Під час найвищого піку напруги, а саме в «апогейну ніч», читач спостерігає неперевершену перемогу людини над несприятливими обставинами. Такі риси, як сила волі, розум, витримка та досвід сприяли перемозі над лютим шквалом. Навіть після негоди, коли Ягничач почувався знеможеним та слабким, його першим запитанням було: «Як там бізань? А грот? А фот? Не потрощило?» [2, 12]. Це можна пояснити його любов'ю до моря, до своєї справи та професії. Тобто море для старого моряка, який кращі роки свого життя відпрацював на судні, був трудівником, безперечним майстром своєї справи, постійним наставником багатьох поколінь молодих моряків, – це символ свободи, образ життєвого простору та долі.

Як бачимо, художність роману Олесь Гончара «Берег любові» визначають романтичний пафос, пластичне пісенне слово та багатство образів-символів. Концепція життєвого матеріалу та цілісність сприйняття світу, який пізнають герої, перебуваючи у пошуках сенсу життя та свого місця в ньому, в аналізованому романі подаються через символічні образи, домінуючим серед яких є символ моря. Море символізує свободу, життєвий простір та людську долю, а також плин часу та самого життя. Крім того, море є своєрідним джерелом, яке наповнює серця моряків могутньою силою та вірою. Символічне наповнення

аналізованого образу моря доповнюється образами корабля, дельфінів, узбережжя.

Тож, за допомогою аналізованих мариністичних символічних образів в творі «Берег любові» Олесь Гончар оцінюють всі сфери людської екзистенції, моральність, етичність та доцільність кожного вчинку персонажів.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С. Софія – Логос : словник [2-ге вид., випр. і доп.]. Київ: Дух і літера, 2004. 640 с.
2. Гончар О. Берег любові. Київ: 1976. 176 с.
3. Гончар О. Блакитні вежі Яновського [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=534>
4. Дончик В. Г. Слово з глибини серця. *Українська мова і література в школі*. 1988. № 4. С. 6–8.
5. Заверталюк Н. Море і степ як онтологічні парадигми українства у романістиці Олесь Гончара. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Випуск XXIV. Частина 1. С. 77–84.
6. Наєнко М. Романтичний епос: Ефект романтизму і українська література. Київ: Просвіта, 2000. 382 с.
7. Топоров В. Миф, ритуал, образ, символ: исследования в области мифопоэтического: избранное. Москва: Прогресс-Культура, 1995. 624 с.

Ганна РАДЬКО
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури.
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка.
м. Полтава, Україна*

ТЕМА «ЛЮДИНА І ВІЙНА» У ХУДОЖНІЙ РЕЦЕПЦІЇ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Олесеві Гончару випало долею не тільки бачити одну з найжорстокіших воєн в історії людства (добре, що не дожив до нинішньої!), а й пережити війну «вразливою душею і чутливим серцем, перенести війну на своїх плечах. Вона